

početku i tekstovi na engleskom jeziku, nisu prevedeni svi tekstovi, čime se sagledavanje izložbe ograničava samo na one koji razumiju hrvatski.

Sadržajne primjedbe odnose se na manjkav metodološki pristup obradi nežidovskih žrtava unutar izložbe. Tako je u sklopu treće cjeline *Auschwitz (Oświęcim) – tvornica smrti* pod naslovom „Sudbina Roma” navedeno da je dvadeset Roma iz Hrvatske početkom 1943. transportirano u logor Auschwitz te pretpostavka da su bili likvidirani zajedno s ostalim Romima u posebnoj dijelu logora („Ciganski logor”) početkom kolovoza iste godine. Taj dio izložbe nije popraćen tekstom koji bi kontekstualizirao nacističku i ustašku genocidnu politiku prema Romima, čime bi se shvatio totalitet njihova stradanja. Jednako tako taj sažeti dio o Romima u izložbenom postavu nije popraćen nijednim dokumentom ili drugim slikovnim prilogom (npr. fotografijom, kartom).

Unatoč određenim nedostacima u postavu, potrebno je istaknuti da ova izložba doprinosi boljem razumijevanju razmjera stradanja židovskoga stanovništva za vrijeme NDH (ili holokausta).

Danijel Vojak

Nedostatno znanje, nestručnost i šlamperaj ili još jednom o izložbi *Ako tebe zaboravim... Holokaust u Hrvatskoj 1941. – 1945. / zadnje odredište Auschwitz*, Francuski paviljon u Zagrebu, 5. veljače – 21. travnja 2020.

Autorica idejne koncepcije izložbe: Nataša Mataušić (Hrvatski povijesni muzej, Zagreb)

Autorice izložbe i tekstova: Nataša Mataušić (Hrvatski povijesni muzej, Zagreb) i Rajka Bućin (Hrvatski državni arhiv, Zagreb)

Nakon otvaranja izložbe *Ako tebe zaboravim...* uslijedile su u našim medijima mnogobrojne pohvale, ali i poneka ozbiljna primjedba na nejasnoće, nedorečenosti, pa i grube netočnosti predstavljene na izložbi. Na portalu *Historiografija.hr* objavio sam 21. veljače 2020. osvrt na izložbu („Uz izložbu *Ako tebe zaboravim... Holokaust u Hrvatskoj 1941. – 1945. Zadnje odredište Auschwitz*, Francuski paviljon u Zagrebu, 5. veljače 2020. – 21. travnja 2020.”, <http://www.historiografija.hr/?p=19272>), a taj je moj osvrt izazvao i neke reak-

cije, uključujući i onu muzejske savjetnice Nataše Mataušić, jedne od autorica izložbe.

Nataša Mataušić na <https://www.facebook.com/historiografija.hr/> zamjera mi na tom osvrtu na izložbu i jer sam upozorio na netočnosti o Sabirnom logoru Đakovo 1941. – 1942. godine, te ustvrđuje: „[...] žalosno, jer je upravo u vrijeme objavljivanja teksta bio članom Muzejskog vijeća Hrvatskog povijesnog muzeja... čime je debelo povrijedio ugled i dužnost koju je obnašao... da mu nije u prvom planu bila osveta kako dobro ukazuje Snježana [Koren] upozorio bi ravnateljicu [Hrvatskog povijesnog] muzeja na propust u tekstu izložbe koji govori o logoru Đakovo.”

Usput, muzejska savjetnica Mataušić i prije postavljanja i otvaranja izložbe *Ako tebe zaboravim...* i tiskanja vodiča izložbe upozorena je na grube netočnosti o Sabirnom logoru Đakovo.

Kao prvo, tada nisam bio članom Muzejskoga vijeća Hrvatskoga povijesnog muzeja (HPM) nego Upravnoga vijeća HPM-a. Muzejska savjetnica Mataušić ne može ništa napisati, a da ne pogriješi. Kojom sam odredbom kojega pravilnika ja to „debelo povrijedio ugled i dužnost” koju sam obnašao? Prema logici muzejske savjetnice Mataušić, trebao sam valjda javno ne spominjati nedostatno znanje, nestručnost i šlamperaj iskazane na izložbi *Ako tebe zaboravim...*? Ili, eventualno, tek potihom o tome „propustu” nešto reći, ili ga – najbolje – prikriti? No zaista bi trebalo postaviti pitanje tko je povrijedio ugled Hrvatskoga povijesnog muzeja. Ja ili ona koja u HPM-u radi?

Muzejska savjetnica Mataušić tvrdi da sam „objavio tekst kojim ružnim riječima optužuje[m] autorice izložbe i konzultante za šlamperaj, nestručnost, neznanje i svašta nešto...”. I zaključno mi polupismenom, nemušto sklepanom rečenicom spočitava: „[...] da ne kažem da u svome tekstu nije niti jednom riječju nije ukazao na uzroke i ‘razloge’ koji su doveli do toga da se 3.000 Židovskih žena i Srpkinja s djecom nalaze u logoru prepuštenih na milost i nemilost ustašama.” A ja naivčina mislio da je to njoj jasno i da trebam upozoriti samo na „propuste”. Pozivanje na suosjećajnost slabašna je samoobrana. Ne ide muzejska savjetnica Mataušić na sadržaj mojih primjedbi o Sabirnom logoru Đakovo 1941. – 1942. godine koje pokazuju njezino nepoznavanje relevantnih izvora i literature, i vrhunac neznanja, neznanja kakvo si ni potpuni amateri ne bi smjeli dopustiti, nego mi podmeće da upozoravanjem na „propust” umanjujem razmjere počinjenih ustaških zločina. Netočnosti o Sabirnom logoru Đakovo na koje sam upozorio na portalu [Historiografija.hr](http://historiografija.hr) samo su, kako sam i naveo, ogledni primjer (ne)znanja i (ne)sposobnosti autora – priređivača i konzultanata izložbe *Ako tebe zaboravim...* Ili su posrijedi neke druge stvari.

Znalački je na <https://www.facebook.com/historiografija.hr/>, komentirajući moj osvrt na izložbu *Ako tebe zaboravim...* objavljen na portalu Historiografija.hr, primijetila Bibijana Papo Hutinec: „Kad nemaš argumenata, onda napišeš kratki osvrt, uz puno tih bahatih riječi poput ‘slamperaj’ i slično.”

No da ipak ovdje kažem još „svašta nešto”, nekoliko „propusta” izložbe *Ako tebe zaboravim...*, jer od osoba koje se većinu svojega profesionalnog života bave tematikom o kojoj je i ova izložba očekivalo se poznavanje relevantnih izvora i literature, ozbiljnost i neupitno znanje, a ne „propuste”. „Propuste” izložbe već spomenute na portalu Historiografija.hr nema ovdje svrhe ponavljati, no ima ih još.

Na izložbi *Ako tebe zaboravim...* izloženi su i dokumenti – preslike izvornika 15 smrtnih listova Židova iz Nezavisne Države Hrvatske (NDH) koji su ubijeni u Auschwitzu. No trojica od njih, Rudolf Rudi Polaček (Ruma, 1914.), Georg Stein (Ruma, 1914.) i Aleksandar Kardoš (Zagreb, 1924.), nalaze se i na popisu žrtava logora Jasenovac JUSP-a Jasenovac, uz navod da su ih ubili ustaše, a na taj se popis autorice izložbe, i ne samo one, uporno referiraju kao vjerodostojan. Dokumente dobivene iz Državnoga muzeja Auschwitz-Birkenau u Oświęcimiu u Poljskoj trebalo je valjda odmah i „pod hitno” usporediti s popisom JUSP-a. No to tek „propustom” nije učinjeno. Postavlja se pitanje treba li i za ostale osobe s područja NDH koje su izgubile život u Auschwitzu provjeriti nalaze li se kojim slučajem na popisu žrtava logora Jasenovac JUSP-a Jasenovac, ili to nije potrebno učiniti? Ako su izložbom *Ako tebe zaboravim...* predstavljeni rezultati višegodišnjega istraživanja za potrebe izrade novoga nacionalnog postava Republike Hrvatske u Državnom muzeju Auschwitz-Birkenau u Oświęcimiu, i ako poimenični popis žrtava logora Jasenovac JUSP-a Jasenovac od 83.811 osoba na izložbi proglašavaju „najnovijim rezultatom znanstvenih istraživanja”, kako to da i nakon višegodišnjih znanstvenih istraživanja nisu uspoređeni popisi žrtava Jasenovca i Auschwitza? Žalostno je da na taj „propust” upozorava povjesničar amater (Igor Vukić, „Cirkus sa žrtvama nastavlja se jer su u laži kratke noge. Plenković otvorio tragikomičnu izložbu o holokaustu, Jasenovcu... Žrtve Auschwitza s izložbe istodobno su i na popisu žrtava Jasenovca!”, *Hrvatski tjednik*, br. 803, Zadar, 13. veljače 2020., str. 24–26).

Ponavljam i ovdje, mjesto smrti, bio to primjerice Jasenovac ili Auschwitz, ništa ne znači za žrtve holokausta niti to umanjuje odgovornost ustaškoga režima koji ih je predao nacistima – ali to je važno za historiografiju i točnije razumijevanje prošle stvarnosti.

Poimenični popis žrtava logora Jasenovac iz 1964. nije objavljen 1992., kako stoji na jednom od panoa i u vodiču izložbe *Ako tebe zaboravim...*, nego 1998. godine. Naime, separat najsustavnijega popisa ljudskih gubitaka Jugosla-

vije u Drugom svjetskom ratu iz 1964. godine koji se odnosio na žrtve logora Jasenovac i Stara Gradiška: *Spisak žrtava rata 1941-1945. Ustaški logor Jasenovac* (Savezni zavod za statistiku i Muzej žrtava genocida, Beograd, 1992.) „objavljen je”, ili točnije umnožen, u nekoliko primjeraka i nije bio dostupan i poznat javnosti, nego čuvan „pod ključem”. Objavljen je tek nakon što je jedan primjerak separata misteriozno nestao. Mit o stotinama tisuća, pa i više od milijun žrtava logora Jasenovac, uglavnom Srba, urušio se, ili točnije rečeno počeo urušavati, kada je Bošnjački institut objavio taj poimenični popis (*Jasenovac. Žrtve rata prema podacima Statističkog zavoda Jugoslavije*, priredili Meho Visočak i Bejdo Sobica, Bošnjački institut, Zürich – Sarajevo, 1998.). No koga briga za sitnice.

Dalje, na izložbi *Ako tebe zaboravim...* netočan je navod: „Prema demografskim izračunima Vladimira Žerjavića u Hrvatskoj je tijekom Holokausta stradalo između 25.880 i 26.700 Židova.” Jer riječ je o Žerjavićevim izračunima koji se odnose na područje cijele Nezavisne Države Hrvatske, dakle Hrvatske, Bosne i Hercegovine i istočnoga Srijema, pa je trebalo navesti „u NDH”, a ne „u Hrvatskoj”. (Usput, tijekom Drugoga svjetskog rata, prema Bogoljubu Kočoviću, život je izgubilo oko 17.000, a prema Žerjaviću oko 10.000 do 16.000 hrvatskih Židova.) Usto, riječ je o svim Židovima s područja NDH koji su tijekom Drugoga svjetskog rata izgubili život, a ne samo o žrtvama holokausta. – Ne, nije tu riječ o nedostatnom znanju, nestručnosti i šlamperaju. Riječ je samo o „propustu”.

Opisom logora Jasenovac na izložbi *Ako tebe zaboravim...*: „Logor Jasenovac bio je prije svega logor smrti. U njemu nije bilo plinskih komora, ali to ni malo ne umanjuje tragediju žrtava, već je čini još grubljom, jer su bile ubijane na najprimitivniji način: klanjem, vješanjem, umlaćivanjem, izgladnjivanjem, teškim fizičkim radom i psihičkim maltretiranjima. Život zatočenika nije vrijedio ništa. Svaki, pa i najniže rangirani ustaša na službi u logoru mogao je bez ikakvog razloga i bez ikakvih posljedica ubiti zatočenika. [...]” mora biti zadovoljan i izraelski povjesničar Gideon Greif, iako se ne spominju Pićilijeve peći i svih 57 metoda sadističkoga ubijanja žrtava koje je on skrupulozno pobrojio. Moja je pak zamjerka, i držim velikim propustom, što se ne spominje Goldsteinova „drobilica”. – Ivo, gdje je drobilica?

Broj žrtava tzv. gopićke skupine logora (Gopić, Jadovno, Pag) jedno je od kontroverznih pitanja u historiografiji. Na izložbi *Ako tebe zaboravim...* o tzv. gopićkoj skupini logora rečeno je: „O broju žrtava u ovom prvom logorskom sustavu postoje različite procjene i pretpostavke koje se kreću od 15.000 do više od 70.000, ali se čini da bi najrealnije procjene bile oko 24.000 žrtava.” No točno je da su procjene, izračuni i poimenični popisi žrtava tzv. gopićke skupine logora u preširokom rasponu od 1.794 do 120.000 te znatno različiti

od autora do autora i podosta uvjetovani (dnevno)političkim ozračjem. Dosađajna istraživanja nisu dala utemeljene, nedvojbene i zadovoljavajuće odgovore na važno i nezaobilazno pitanje o broju logoraša i broju žrtava tih logora. Slavko Goldstein pisao je o „najmanje 24.000” žrtava logora Gospić – Jadovno – Pag. Izračun S. Goldsteina, koji je tek jedan u nizu mnogobrojnih procjena i izračuna, a ne temelji se na konkretnim izvorima, držim manipulacijom. Ali kako navedeni broj žrtava tzv. gospićke skupine logora zastupa i uporno promiče povjesničar Ivo Goldstein, konzultant izložbe *Ako tebe zaboravim...*, na izložbi je zaključeno jednostavno da „se čini da bi najrealnije procjene bile oko 24.000 žrtava”.

Kraljevina Mađarska okupirala je u Travanjskom ratu 1941. Međimurje i jugoslavenski dio Baranje, a zatim ih u prosincu 1941. godine Zakonom o ponovnom priključenju Južnih krajeva kruni sv. Stjepana i anektirala... Nejasno je iz kojih je razloga i po kojoj logici na izložbi *Ako tebe zaboravim...* i u vodiču izložbe obrađeno i prikazano Međimurje i holokaust u Međimurju, a Baranja uopće nije prikazana. Kao da u Baranji nije bilo Židova, i kao da nije bilo progona, i kao da se ondje holokaust nije dogodio. Nakon njemačke okupacije Kraljevine Mađarske baranjski su Židovi uhićeni i 28. svibnja 1944. deportirani u Auschwitz. – Ne, nije ni tu riječ o nedostatnom znanju, nestručnosti i šlamperaju. Riječ je samo o „propustu”.

Također je nejasno iz kojih razloga na izložbi *Ako tebe zaboravim...* nema prikaza Sabirnoga logora Tenja kod Osijeka. U Osijeku i okolici u vrijeme uspostave NDH 1941. godine živjelo je oko 2.500 Židova. U travnju 1942. provedena je getoizacija osječkih Židova – iseljavanje u tzv. židovsko naselje izgrađeno na međi između Osijeka i sela Tenje. U travnju 1942. počela je u Tenji izgradnja baraka i zidanih objekata na račun Židovske bogoštovne općine Osijek, a pod nadzorom župskoga redarstva. Kako je koji objekt bio završen, u njih su preseljavani Židovi. Zatočeni Židovi sami su se brinuli o svojem uzdržavanju i prehrani, a režim nadzora nije bio prestrog. No uslijedilo je ograđivanje nastambi bodljikavom žicom i prelazak na logorski sustav te je postavljena ustaška straža. Do kolovoza 1942. u Tenji se zateklo oko 3.000 Židova iz Osijeka i okolice te je zbog velikoga broja zatočenika stanje u naselju, koje je postalo Sabirni logor, bilo više nego očajno: veliki broj zatočenika za koje nije bilo smještaja, a onemogućena je i njihova prehrana. Naposljetku su iz getoiziranoga židovskog naselja u Tenji, odnosno privremenoga tranzitnog logora, 15. i 22. kolovoza 1942. svi Židovi transportirani u koncentracijske logore (u Jasenovac oko 200 i u Auschwitz oko 2.800). Tako je Sabirni logor Tenja, jedini logor u NDH u kojem su bili zatočeni samo Židovi oba spola i svih uzrasta, prestao postojati. Kroz Sabirni logor Tenja prošlo je 90 % članova osječke Židovske bogoštovne općine, koji su stradali u holokaustu, u logorima

NDH i Njemačkoga Reicha. Iako u tom logoru nije bilo masovnih likvidacija, ipak je oko 3.000 Židova, žena i djece koji su u njemu boravili poslije život izgubilo u Jasenovcu ili u Auschwitzu, a samo desetak Židova logoraša iz Tenje preživjelo je holokaust. O Sabirnom logoru Tenja pisano je u niz navrata u publicistici i historiografiji. Najsustavnija su istraživanja povjesničarke Zlate Živaković-Kerže („Od židovskog naselja u Tenji do Sabirnog logora”, *Scrinia Slavonica*, 6/2006., str. 497–514 i *Stradanja i pamćenja. Holokaust u Osijeku i život koji se nastavlja*, Hrvatski institut za povijest, Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje i Židovska općina Osijek, Slavonski Brod – Osijek, 2006., str. 127–138). – Ako je naglasak izložbe *Ako tebe zaboravim...* na holokaustu i deportacijama u Auschwitz, ostaje zagonetno zašto nije prikazan Sabirni logor Tenja, nezaobilazan u poznavanju tragične sudbine hrvatskih Židova.

Na panoima i u vodiču izložbe *Ako tebe zaboravim...* navodi, a time i razumijevanje onoga o čemu je riječ, različiti su. Slikovit je slučaj Istre. Najprije je i na panou i u vodiču „slobodnim stilom” objašnjeno: „Fašistička Italija, koja je od 1920. držala Istru i njoj pripadajuće otoke, [...]”, a zatim nekoliko panoa dalje, i u vodiču izložbe, piše kako bi ustvari trebalo: „Istra se od 1920., a Rijeka od 1924. nalazila u sastavu Kraljevine Italije.” Jer navod da je Kraljevina Italija „držala” Istru od 1920. godine može se shvatiti i protumačiti jedino kao da je riječ o jednostranoj talijanskoj odluci i okupaciji. Točno je pak da je Kraljevina Italija „držala” Istru od 1918. godine, okupirala ju (kao i druga područja koja su joj trebala pripasti Londonskim ugovorom) odmah nakon potpisivanja primirja u Padovi početkom studenoga 1918. i uz suglasnost saveznika. No, sviđalo se to nama ili ne, Rapalskim ugovorom između Kraljevine Italije i Kraljevstva Srba, Hrvata i Slovenaca iz studenoga 1920. Istra, grad Zadar i otoci Cres, Lošinj, Lastovo i Palagruža postali su dijelom Kraljevine Italije. – Dakle, navode na panoima i u vodiču izložbe ipak je trebalo ujednačiti, jasno napisati, da ne zbune neupućene ili manje upućene.

Kartografski prikazi i na panoima i u vodiču izložbe nejasni su, pa i zbunjujući. Prvi je zemljovid Kraljevine Jugoslavije i Nezavisne Države Hrvatske potkraj 1941. godine, a drugi zemljovid logora na području NDH i istočnoga jadranskog teritorija Kraljevine Italije koji je dobila ugovorima, Rapalskim 1920. i Rimskim 1941. godine. Na izložbi je pozornost i slikom i riječju dana holokaustu na teritoriju današnje Republike Hrvatske, pa nije jasno zašto ni na jednom zemljovidu nema označenih granica Republike Hrvatske. Za neupućene, manje upućene i strance nejasno i zbunjujuće. Tipologija logora označena na zemljovidu logora je nejasna: koncentracijski, sabirni, talijanski i njemački. Jasno je manje-više svakome što su koncentracijski i sabirni logori, ali u koju

vrstu logora spadaju talijanski i njemački logori? Pa valjda je na zemljovidu logora i za talijanske i njemačke trebalo navesti i vrstu logora.

Usto, pitanje faktografsko i metodološko: ulaze li na izložbi *Ako tebe zaboravim...* obrađeni i prikazani talijanski logori u I. i II. okupacijskoj zoni NDH i židovski logor u Kamporu na otoku Rabu u holokaust? Da ili ne? Razlikuju li autorice izložbe „represivnu” internaciju od „zaštitne” internacije? Navedeni talijanski logori, najčešće logori „paralelne” internacije (logori s različitim tipovima logoraša), bili su za većinu zatočenika koncentracijski, ali su bili i logori „zaštitne” internacije kada je riječ ponajprije o Židovima. – I jednostavno pitanje: može li se hrvatska historiografija u XXI. stoljeću napokon oteti zagrljaju jugoslavenskoga socijalističkog sagledavanja prošlosti?

Na izložbi *Ako tebe zaboravim...* Katolička crkva, njezina stajališta i djelovanje u vrijeme NDH i nadbiskup Alojzije Stepinac gotovo da nisu spomenuti, valjda u nesnalženju i nelagodi – u ozračju različitih, pa i naglašeno suprotstavljenih tumačenja, i u historiografiji – što navesti i kako objasniti.

Biografski podaci o *SS-Obersturmbannführeru* Hansu Helmu trebali su biti točniji jer je prevažna osoba u prikazu holokausta u/iz NDH. No, vjerojatno da bi sve izgledalo zagonetnije, Helmovo mjesto rođenja ostaje nepoznanica i autorice izložbe *Ako tebe zaboravim...* za mjesto rođenja samo stavljaju upitnik, pa je navedeno: „(?, 1909. – Beograd, 1946.)” Helm je rođen u Münchenu 30. lipnja 1909., a osuđen u Beogradu na kaznu smrti vješanjem 22. prosinca 1946. te pogubljen 24. siječnja 1947., i to su autorice izložbe mogle pronaći u relevantnim izvorima i literaturi (primjerice: „HELM, Hans H.”, u: Simo C. Ćirković, *Ko je ko u Nedićevoj Srbiji 1941-1944. Leksikon ličnosti. Slika jedne zabranjene epohe*, Prosveta i IPS Media, Beograd, 2009., str. 449). Usto, kad već cjepidlačim, i navod da je Helm 1942. godine postavljen za „policijskog atašea u njemačkom veleposlanstvu u Zagrebu” trebao bi valjda u duhu hrvatskoga jezika glasiti da je postavljen „za policijskog izaslanika pri Poslanstvu Njemačkog Reicha u Zagrebu”.

Popratni tekst i na panoima i u vodiču izložbe neujednačen je u nazivima i ne najpismenije sročćen. RSHA (*Reichssicherheitshauptamt*) najprije se spominje kao Glavna uprava sigurnosti Reicha, a zatim i kao Glavna uprava za sigurnost Reicha. Njemačka narodna skupina spominje se kao njemačka narodna skupina, malim početnim slovom, a pravilno je Njemačka narodna skupina jer je riječ o organizaciji. Na jednom mjestu piše „bez pismenih odredbi” i „bez pismenih kazni”, a trebalo bi valjda „bez pisanih odredbi” i „bez pisanih kazni”, jer značenje „pismenih” i „pisanih” u hrvatskom jeziku nije isto.

I da ne zaboravim naglasiti: holokaust i žrtve ustaškoga terora nisu ista stvar. Nisam uvjeren da autorice izložbe *Ako tebe zaboravim...* to razlikuju.

Trebalo je više pozornosti, i terminološke i metodološke, jer naime „pravne degradacije Židova ili oduzimanje njihove imovine, relevantna znanstvena literatura uglavnom ne ubraja u termin Holokausta”, kako je to u svojem osvrtu na ovu izložbu dobro primijetio povjesničar Ivica Miškulin („U povodu izložbe o stradanjima Židova u NDH, Francuski paviljon, 6. II – 21. IV. Da se ne zaboravi”, *Vijenac*, br. 677, Zagreb, 18. veljače 2020., str. 10).

Trebaju li nam izložbe o holokaustu u NDH? Ponavljam i ovom prilikom: trebaju, i tu nema dvojbe. Takve bi izložbe trebale biti stručno muzeološki osmišljene i historiografski utemeljene ponajprije na dokumentima i drugim pouzdanim izvorima, i trebale bi biti opomena da se zlo, veliko zlo, i zločini ne bi ponovili. Izmišljanja ne bi smjelo biti.

Ustaški teror i zločini u NDH i holokaust preozbiljna su tema, pa je i izložba *Ako tebe zaboravim... Holokaust u Hrvatskoj 1941. – 1945. / zadnje određite Auschwitz* trebala biti priređena promišljeno i profesionalno. A dobili smo izrazito neznalački uradak prepun „propusta”. – Doktorski rad muzejske savjetnice Mataušić ipak moram pročitati.

Vladimir Geiger

Margareta Matijević, „Između partizana i pristojnosti”. Život i doba Svetozara Rittiga (1873. – 1961.) (Zagreb; Slavonski Brod: Plejada; Hrvatski institut za povijest, Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje, 2019), 456 str.

Na temelju iscrpnoga istraživanja arhivskoga gradiva i brojnih historiografskih radova, kojih je od proteklih godina sve više i više, Margareta Matijević svestrano je u dvanaest poglavlja obradila životopis Svetozara Rittiga, katoličkoga svećenika i vrlo aktivna sudionika javnoga života, u dugom razdoblju od prijelaza iz XIX. u XX. stoljeće do njegove smrti (1961.). Njezin zadatak nije bio nimalo lak. Sretna je okolnost da je Rittigov osobni fond pohranjen u Hrvatskom državnom arhivu, ali uz opasku da je riječ o dosta mršavu uzorku za detaljniju raščlambu. Zbog toga je autorica morala posegnuti u brojne druge izvore da bi mogla napisati cjelovitiju biografiju, koja obuhvaća linearni pregled od uvida u genealogiju obitelji Rittig do analize posmrtnih ceremonija